

PROBLEMA CREĂRII UNUI FRONT DEMOCRATIC ÎN ROMÂNIA ȘI ACTIVITATEA PARTIDULUI NAȚIONAL- ȚĂRĂNESC ȘI A PARTIDULUI NAȚIONAL-LIBERAL ÎN PREAJMA INSTAURĂRII DICTATURII REGALE (DECEMBRIE 1937—FEBRUARIE 1938)

de IOAN SCURTU

Alegerile parlamentare din 20 decembrie 1937, prin cartelurile și acordurile electorale încheiate, prin atmosfera de maximă tensiune în care s-au desfășurat, prin rezultatele lor și prin soluția impusă de regele Carol al II-lea, nu numai că nu au dus la o clarificare a situației politice, dar au accentuat și mai mult încordarea și confuzia.

Desfășurându-se sub semnul unei acerbe lupte între Partidul Național-Țărănesc — principalul partid de opoziție — și Partidul Național-Liberal — sau mai exact guvernul Tătărăscu —, campania electorală din noiembrie—decembrie 1937 nu a opus în mod deschis forțele democratice, antidictatoriale, celor care luptau pentru instaurarea dictaturii și a fascismului.

Din dorința de a obține victoria în alegeri, Partidul Național-Liberal a făcut, din inițiativa lui Gh. Tătărăscu, cartel electoral cu gruparea profascistă Frontul Românesc, condusă de Al. Vaida-Voevod. Prin acest cartel se urmărea atât întărirea forțelor potrivnice Partidului Național-Țărănesc, cât și crearea unui climat favorabil instaurării dictaturii regale, al cărei fervent susținător era Al. Vaida-Voevod¹.

La rîndul său, Partidul Național-Țărănesc, pentru a răsturna guvernul Gh. Tătărăscu, a încheiat un pact de neagresiune cu Garda de fier, principala forță a fascismului din România. Formal, pactul de neagresiune avea rolul de a apăra libertatea și a asigura corectitudinea alegerilor, partidele semnatare angajându-se să înconjure actele de violență și denigrări și să nu-și împiedice reciproc afirmarea ideologiei proprii².

¹ *Arh. ist. centr. a st.*, fond, *Casa Regală*, dos. 37/1937, fila 3.

² Vezi textul „pactului de neagresiune” în *Dreptatea* din 26 noiembrie 1937.

Prin pactul de neagresiune Iuliu Maniu a reușit să creeze un puternic front de opoziție împotriva guvernului, dar, în același timp, a încurajat Garda de fier acordându-i girul său politic. Neatacând ideologia și metodele legionarilor, Partidul Național-Tărănesc a semănat confuzie în mintea multor oameni și, așa cum sublinia organul de presă al C.C. al P.C.R., a lăsat „mînă liberă Gărzii de fier să atace oricît și oricum bazele democrației și independenței naționale”³ a României. Partidul Comunist aprecia că întinzînd mîna lui Corneliu Zelea Codreanu, Iuliu Maniu a făcut greșeala „de a se alia cu cel mai înverșunat dușman al poporului”⁴, cu cea mai periculoasă și agresivă organizație fascistă din țară.

Datorită contradicțiilor dintre ele, nici partidele și grupările fasciste și profasciste nu s-au prezentat unite în alegeri; totuși, profitînd de conjunctura politică — mai ales de pactul de neagresiune realizat cu Iuliu Maniu, și de campania electorală — Garda de fier a reușit să-și extindă influența politică, obținînd un număr însemnat de voturi, devenind un real pericol pentru țară. Un document al C.C. al P.C.R. arată că prin pactul de neagresiune I. Maniu „a contribuit în mare măsură la rezultatul obținut de Garda de fier în alegeri”⁵.

Rezultatul alegerilor parlamentare din 20 decembrie 1937 a constituit o grea lovitură pentru principalele partide burgheze, întrucît nici Partidul Național-Tărănesc, nici Partidul Național-Liberal n-a reușit să obțină mult rîvnitul procent de 40% din totalul voturilor, care le-ar fi asigurat conducerea guvernului⁶.

În fața eșecului planurilor sale de a instaura dictatura regală prin intermediul guvernului Gh. Tătăărăscu, Carol al II-lea a încredințat la 28 decembrie 1937 mandatul de a constitui noul cabinet lui Octavian Goga, președinte al Partidului Național-Creștin⁷. Chemarea Partidului Național-Creștin la putere, deși acesta obținea în alegeri abia 9,15% din totalul voturilor, evidenția intenția regelui de a se folosi temporar de un partid slab, docil, fără aderență în mase, care putea fi înălțurat cu ușurință atunci cînd va considera momentul potrivit. În același timp,

³ *Scînteia* din 15 decembrie 1937.

⁴ *Arhiva Institutului de studii istorice și social-politice de pe lângă C.C. al P.C.R.*, cota a XXI—3, nr., inv. 978.

⁵ *Arh. C.C. al P.C.R.*, fond. 1, dos. 210, fila 493.

⁶ Vezi I. Scurtu, *Lupta partidelor politice în alegerile parlamentare din decembrie 1937*, în *Studii. Revistă de istorie*, nr. 1/1967.

⁷ Art. 88 al Constituției din 1923 dădea regelui dreptul de a numi și revoca miniștrii, așa încît numirea lui Octavian Goga nu reprezenta un act neconstituțional, dar practica vieții politice impusese principiul ca regele să țină seama, cel puțin aparent, de indicațiile opiniei publice. Carol al II-lea a încălcat însă această tradiție aducînd la guvern reprezentanții unui partid care în urma alegerilor parlamentare din decembrie 1937 se situase pe locul al patrulea, la mari diferențe de Partidul Național-Liberal, Partidul Național-Tărănesc și chiar de Partidul Totul Pentru Țară.

datorită programului său naționalist, antisemit, Partidul Național-Creștin putea fi folosit drept manevră împotriva Gărzii de fier⁸.

În concepția lui Carol al II-lea și a cercurilor din jurul său, guvernul Goga-Cuza trebuia să constituie o ultimă treaptă pe drumul instaurării dictaturii regale. Carol al II-lea urmărea, în același timp, să demonstreze că regimul de guvernare cu partidele politice nu mai era viabil. De altfel, regele a făcut o declarație foarte limpede în legătură cu cabinetul Goga-Cuza: „Este guvernul meu și trebuie să aibă aprobarea mea. În ziua în care n-aș fi mulțumit de felul cum guvernează, voi cere o schimbare”⁹.

Pentru a fi mai sigur că intențiile sale se vor realiza, regele a impus în guvernul Goga-Cuza câțiva oameni de încredere, în frunte cu Armand Călinescu, care aveau rolul de a supraveghea activitatea acestuia¹⁰. În același timp, prin includerea unor membri ai Partidului Național-Tărănesc în guvern, Carol al II-lea a urmărit să rupă P.N.T., să-i provoace o adîncă criză internă pentru a-i slăbi astfel tăria și influența politică.

Vestea creării guvernului Goga-Cuza, prin nesocotirea opiniei publice, a fost primită cu nemulțumire de conducătorii Partidului Național-Tărănesc și de cei ai Partidului Național-Liberal. Aceștia erau revoltați de faptul că regele nu i-a consultat în legătură cu formarea noului guvern, deși partidele în fruntea cărora se aflau obținuseră un număr mult mai mare de voturi decît Partidul Național-Creștin.

Președintele Partidului Național-Tărănesc, Iuliu Maniu, profund afectat de soluția impusă de regele Carol al II-lea, a declarat că guvernul Goga este „o directă provocare la adresa națiunii”, deoarece el „se prezintă ca un nou guvern personal după ce țara a respins guvernul personal al d-lui Tătăreanu, care are înfățișarea evidentă a unei formațiuni neparlamentare și neconstituțională”¹¹. Pentru liderii Partidului Național-Tărănesc guvernul Goga-Cuza reprezenta o nouă etapă pe calea instaurării dictaturii regale și de aceea l-au combătut cu tărie¹². Atacînd guvernul și metoda prin care a ajuns la putere, manifestul Partidului Național-Tărănesc către țară din 27 ianuarie 1938 arată că „guvernul Goga nu are nici un fel de justificare constituțională”, deoarece a fost

⁸ N. Iorga. *Memorii*, vol. VII, București, 1939, p. 442.

⁹ *Viitorul*, nr. 9004 din 13 ianuarie 1938.

¹⁰ C. Argetoianu nota la 29 decembrie 1937 că regele ar fi declarat lui Armand Călinescu: „Ești ministrul meu la interne și contez pe d-ta ca să împiedici guvernul să facă prostii”. (C. Argetoianu, *Însemnări zilnice*, în *Arhiva C.C. al P.C.R.*, fond. 104, dos. 8625, f. 3078). La rîndul său, Armand Călinescu scria că regele Carol al II-lea i-a spus cu prilejul investirii sale ca ministru de interne: „Îți mulțumesc pentru ce ai făcut pentru mine” (Armand Călinescu, *Memorii-notițe*, în *Arhiva C.C. al P.C.R.*, fond. 104, dos. 10012, f. 62).

¹¹ *Dreptatea*, nr. 3039 din 6 ianuarie 1938.

¹² *Arh. Ist. Centr. a st.*, fond. Casa Regală, dos. 35/1937, fila 1,

„alcătuit în disprețul voinței poporului, al normelor constituționale și al moralei”¹³. Iuliu Maniu, adversar intransigent al planurilor dictatoriale ale regelui Carol al II-lea, declara că guvernul Goga-Cuza s-a „născut dintr-un capriciu inexplicabil”¹⁴, iar Partidul Național-Tărănesc era hotărât să lupte „împotriva dictaturii pe care o slujește d. Goga”¹⁵ cu „cea mai mare îndrjire”¹⁶. Așadar, lupta Partidului Național-Tărănesc împotriva guvernului Goga-Cuza avea ascuțișul îndreptat în primul rînd împotriva instaurării dictaturii regale.

Partidul Național-Liberal a privit la început cu îngăduință noul guvern. Întrunită la 10 ianuarie 1938, Delegația Permanentă a dat publicității un comunicat în care se arăta că „Partidul Național-Liberal, neînțelegînd să facă dificultăți acestui guvern, este decis a rămîne apărătorul hotărît și credincios al guvernelor pe temeiul strictei legalități și al respectării neștirbite a normelor constituționale”¹⁷. Curînd însă, conducerea Partidului Național-Liberal a părăsit „espectativa binevoitoare”¹⁸ și a luat poziție împotriva guvernului Goga-Cuza, creat de regele Carol al II-lea.

Partidul Comunist Român a luat de la început și în mod ferm atitudine împotriva guvernului Goga-Cuza. P.C.R. arăta că guvernul nu exprima voința maselor populare, că era rodul unor combinații de culise și reprezenta interesele unei grupări reacționare a burgheziei și moșierimii. P.C.R. a condamnat politica promovată de guvern, îndeosebi măsurile antisemite luate, care urmăreau să abată atenția opiniei publice de la adevăratele probleme ale țării, să spargă unitatea de luptă a oamenilor muncii români și de alte naționalități¹⁹.

Partidul Comunist aprecia că prin aducerea Partidului Național-Creștin la putere, forțele de dreapta erau încurajate în acțiunea lor de lichidare a regimului parlamentar-constituțional. Comuniștii arătau că în noile condiții forțele democratice aveau datoria de a lupta cu hotărîre împotriva instaurării dictaturii fasciste. Organul de presă al C.C. al P.C.R. scria în ianuarie 1938: „Împiedicarea oricărei încercări de stabilire a dictaturii fasciste în țară și împiedicarea alianței cu blocul statelor fasciste în politica externă trebuie să fie punctul de plecare și să alcătuiască conținutul de bază al frontului unic de luptă”²⁰.

După alegerile parlamentare din decembrie 1937, P.C.R. și-a sporit munca de clarificare a maselor asupra pericolului fascist și a primejdiei

¹³ *Dreptatea*, nr. 3055 din 27 ianuarie 1938.

¹⁴ *Ibidem*, nr. 3037 din 4 ianuarie 1938.

¹⁵ *Ibidem*.

¹⁶ *Arh. ist. centr. a st.*, fond, *Casa Regală*, dos. 35/1937, fila 21.

¹⁷ *Viitorul*, nr. 9003 din 12 ianuarie 1938.

¹⁸ *Arh. ist. centr. a st.*, fond, *Casa Regală*, dos. 23/1938, fila 1214.

¹⁹ *Arhiva Institutului de studii istorice și social-politice de pe lângă C.C. al P.C.R.*, cota A XXII—2, nr. inv. 987.

²⁰ *Scînteia*, nr. 1 din ianuarie 1938.

pe care o putea reprezenta instaurarea dictaturii regale. Documentele de partid subliniau faptul că lichidarea democrației atrăgea după sine suprimarea drepturilor și libertăților cetățenești, instaurarea unui regim de cruntă teroare. De asemenea, P.C.R. atrăgea atenția că o dictatură de dreapta ducea la reprimarea forțelor vii ale națiunii, la slăbirea capacității de rezistență a patriei în fața agresiunii statelor fasciste. Partidul Comunist ținea să afirme că nu democrația a dus țara în situația critică în care se afla — așa cum susțineau elementele fasciste — ci tocmai încălcarea repetată a drepturilor și libertăților democratice, tendința de desconsiderare a opiniei publice, guvernarea prin decrete-legi.

P.C.R. aprecia că numai prin menținerea și largirea drepturilor și libertăților democratice, prin aplicarea unui regim cu adevărat constituțional-parlamentar, prin antrenarea maselor la viața publică, prin luarea de măsuri împotriva mișcării legionare — care era un factor de dizolvare a unității naționale — se putea asigura dezvoltarea României, se întărea forța de rezistență a țării în cazul unei agresiuni din partea statelor revizioniste.

Înțelegînd gravitatea momentului istoric, Partidul Comunist Român, fără a renunța la obiectivul fundamental al luptei sale — înlăturarea orînduirii capitaliste și edificarea societății socialiste —, a pus pe primul plan necesitatea salvagădării regimului democratic și bararea drumului forțelor fasciste și dictatoriale spre putere. Partidul Comunist și-a concentrat întreaga atenție muncii de realizare a unui larg front popular, care să constituie „un dig împotriva extremei drepte”²¹. La baza frontului popular trebuia să stea un program minimal, care preconiza menținerea regimului parlamentar-constituțional, desființarea stării de asediu, a cenzurii și a altor măsuri antidemocratice, îngrădirea activității organizațiilor fasciste, o politică externă alături de statele interesate în menținerea păcii și securității internaționale.

Partidul Comunist nu s-a mulțumit numai să declare necesitatea frontului popular, ci a acționat cu tenacitate pentru înfăptuirea acestuia. Activizarea maselor în perioada campaniei electorale din noiembrie—decembrie 1937 și anunțarea de noi alegeri pentru luna martie 1938, evidența creștere a pericolului fascist au creat o atmosferă favorabilă luptei pentru realizarea frontului popular. Fiind scos în afara legii încă din 1924, P.C.R. a acționat mai ales prin intermediul organizației de masă Uniunea Democratică. La 30 decembrie 1937 Uniunea Democratică a hotărît să trimită o delegație la conducerile Partidului Social-Democrat, Partidului Național-Țărănesc și Partidului Radical-Țărănesc pentru a le propune o luptă comună împotriva guvernului Goga-Cuza. În primele zile ale lunii ianuarie 1938, delegația Uniunii Democratice a purtat dis-

²¹ Lucrețiu Pălrășcanu, *Sub trei dictaturi*, Editura politică, București, 1970, p. 141.

cuții cu liderii celor trei partide²². Ca urmare a tratativelor avute, la 16 ianuarie 1938 s-a desfășurat, din inițiativa P.C.R., o largă consfătuire la care au participat reprezentanți ai Uniunii Democratice, Partidului Socialist, Madosz-ului, tineretului radical-tărănesc, tineretului național-tărănesc, organizației P.N.Ț. din sectorul Galben (București), ai sindicatelor muncitorilor de la C.F.R., fier-metal, S.T.B., C.A.M. ș.a.²³. Participanții la consfătuire au susținut necesitatea constituirii frontului „democrației unite împotriva ofensivei fasciste”²⁴.

Simultan, în mai multe localități din țară s-au realizat acorduri de front unic muncitoresc și de front popular împotriva guvernului Goga-Cuza și a pericolului fascist. Un important succes pe linia concentrării tuturor forțelor democratice l-a constituit consfătuirea din 25 ianuarie 1938 la care au fost prezenți delegați ai P.C.R., Uniunii Democratice, Partidului Social-Democrat, Partidului Socialist, Frontului Plugarilor, Madosz-ului și Partidului Radical-Tărănesc²⁵. Datorită muncii perseverente a comuniștilor se contura o mare coaliție de forțe democratice, capabilă să stăvilească ofensiva fascismului spre putere și să împedice instaurarea dictaturii regale. Partidul Comunist considera că în această coaliție trebuia atras și P.N.Ț. — sub influența căruia se afla o importantă parte a maselor —, precum și P.N.L. Plecînd de la ideea că cele două mari partide burgheze erau interesate în menținerea regimului parlamentar-constituțional, P.C.R. a depus stăruitoare eforturi pentru încheierea unui acord de colaborare, pe baza unei platforme minimale, cu Partidul Național-Tărănesc și Partidul Național-Liberal. Dar liderii celor două partide se temeau de frontul popular, de mase. Pătrunși de un puternic anticomunism, desconsiderînd voința membrilor de rînd ai partidelor lor, conducătorii Partidului Național-Tărănesc și ai Partidului Național-Liberal au torpilat realizarea unei mari coaliții de forțe democratice, facilitînd astfel instaurarea dictaturii regale.

După formarea guvernului Goga-Cuza, conducătorii Partidului Național-Tărănesc și ai Partidului Național-Liberal au fost preocupați cu unele probleme organizatorice, urmărind lichidarea defecțiunilor ivite și întărirea acestor partide pentru a fi capabile să se impună regelui ca factori de conducere constituțională și parlamentară.

Fruntașii Partidului Național-Tărănesc au fost nevoiți să treacă la excluderea din partid a lui Armand Călinescu, Virgil Potîrcă, V. Rădulescu-Mehedinți și Dinu Simian, care intraseră în guvernul Goga-Cuza.

²² Al. Gh. Savu, *Dictatura regală (1938—1940)*, Editura politică, București, 1970, p. 139.

²³ P. Constantinescu-Iași, *Organizații de masă legale conduse de P.C.R. în anii 1932—1938*, Editura Academiei R.P. Române, 1952, p. 98—99.

²⁴ *Reporter*, nr. 4 din 23 ianuarie 1938.

²⁵ Al. Gh. Savu, *op. cit.*, p. 140.

În scrisorile adresate lui I. Mihalache și în cuvântările lor²⁶, cei ce intraseră în guvernul Goga-Cuza își motivau acțiunea prin dezacordul față de încheierea pactului de negresiune cu Garda de fier și față de campania desfășurată de Partidul Național-Tărănesc împotriva regelui Carol al II-lea²⁷.

Liderii Partidului Național-Tărănesc erau convinși că plecarea centristilor din partid și intrarea lor în guvern era „opera suveranului pentru a dezbină pe național-țărăniști”²⁸. Comitetul Executiv al Partidului Național-Tărănesc, întrunit la 4 ianuarie 1938, a procedat la numirea unor șefi de organizații în județele Argeș, Mehedinți și Dolj și a hotărât remanierea conducerii acelor organizații în care unii fruntași trecuseră de partea grupului Armand Călinescu²⁹.

Conducerea Partidului Național-Liberal era preocupată de reîntregirea forțelor liberale prin fuziunea cu partidul lui Gh. Brătianu. În calea acestei fuziuni s-au ridicat la început mari dificultăți. La consfătuirea fruntașilor Partidului Național-Liberal consacrată analizei rezultatelor alegerilor parlamentare, propunerea lui Dinu Brătianu de a se realiza cât mai urgent o fuziune cu partidul georgist a întâmpinat opoziția energică a lui Gh. Tătărăscu, R. Franasovici și M. Cancicov³⁰. La rîndul lor, fruntașii Partidului Național-Liberal condus de Gh. Brătianu cereau ca fuziunea să se înfăptuiască numai cu condiția eliminării din partidul unit a lui Gh. Tătărăscu și a celorlalți liberali bănuți că fac parte „din camarila regelui”³¹.

După lungi discuții s-a ajuns la un compromis: Gh. Tătărăscu și susținătorii lui au admis fuziunea cu georgiștii, iar aceștia au renunțat la cererea de excludere din partid a grupării apropiate camarilei regale³². Fuziunea s-a realizat la 10 ianuarie 1938³³. După această dată, Partidul Național-Liberal avea să fie frământat de animozitățile dintre georgiști și unii fruntași ai vechiului partid liberal, care au culminat cu crearea unui nou Partid Național-Liberal hașist — în frunte cu P. Ghiață și P. Bejan³⁴.

Aceste animozități și divergențe — avînd adesea la bază motive personale — nu au diminuat însă semnificația politică a fuziunii liberale în acele condiții concret-istorice. Subliniind importanța fuziunii Partidului Național-Liberal — Dinu Brătianu cu Partidul Național-Liberal —

²⁶ *Țara noastră*, nr. 1541 din 5 ianuarie 1938; *Viitorul*, nr. 8997 din 4 ianuarie 1938.

²⁷ *Arh. ist. centr. a st., fond, Minist. Propag. Naționale*, dos. 379/1938, fila 181.

²⁸ *Ibidem*, fond, *Casa Regală*, dos. 27/1937, fila 102.

²⁹ *Ibidem*, fila 3.

³⁰ *Ibidem*, dos. 37/1937, fila 4.

³¹ *Ibidem*, dos. 27/1937, fila 1.

³² *Ibidem*, dos. 23/1938, fila 1214.

³³ *Viitorul*, nr. 9003 din 12 ianuarie 1938.

³⁴ *Arh. ist. centr. a st., fond, Casa Regală*, dos. 23/1938, filele 204, 522, 561, 643, 731.

Gh. Brătianu, *Viitorul* scria că în urma acestui act s-a întărit rolul partidului ca „factor indispensabil în funcționarea regimului parlamentar”³⁵.

Partidul Național-Țărănesc a primit favorabil realizarea fuziunii liberale deoarece miza pe o scădere a influenței lui Gh. Tătărescu în Partidul Național-Liberal, și se aștepta la o poziție mai hotărâtă a acestui partid împotriva planurilor dictatoriale ale regelui³⁶. Oficiosul național-țărănist *Dreptatea* arăta că „Această reîntregire nu face decât să înlesnească normala funcționare a sistemului constituțional”, în care „numai partidele puternice și organizate pot prezenta garanții de răspundere și competență în conducerea treburilor statului... Slăbiciunea partidelor este un îndemn la ieșirea din legalitate și Constituție”³⁷.

Făcînd din apărarea parlamentarismului „un mijloc de contracarare a planurilor dictatoriale ale lui Carol al II-lea și susținătorilor lui”³⁸, în toate declarațiile fruntașilor Partidului Național-Țărănesc și ai Partidului Național-Liberal din această perioadă revenea ca un leit-motiv problema respectării Constituției și a drepturilor națiunii împotriva dictaturii³⁹. În ședința secției militare a Partidului Național-Țărănesc, Iuliu Maniu a spus: „Datoria noastră este să respectăm și să susținem prerogativele coroanei și drepturile națiunii. Va trebui să luptăm din răsuferință pentru înlăturarea regimului de astăzi în care drepturile națiunii sînt călcate în picioare”⁴⁰.

Față de acuzațiile ce i se aduceau că ar fi antimonarhic, șeful Partidului Național-Țărănesc a făcut mai multe declarații prin care și exprima poziția față de dinastie: „Nu cred că în această țară poate exista cineva mai monarhic, mai dinastic decât mine (...). Nu este bună republica pentru noi. Trebuie să susținem cu toții monarhia constituțională și o susținem”⁴¹. Așadar, nu era vorba de o campanie antidinastică, ci de una îndreptată împotriva concentrării puterii în mîna lui

³⁵ *Viitorul*, nr. 9004 din 13 ianuarie 1938.

³⁶ *Dreptatea*, nr. 3042 din 11 ianuarie 1938.

³⁷ *Ibidem*, nr. 3043 din 12 ianuarie 1938.

³⁸ Al. Gh. Savu, *Unele aspecte privind poziția partidelor politice din România în preajma instaurării dictaturii regale*, în *Analele Institutului de studii istorice și social-politice de pe lângă C.C. al P.C.R.*, nr. 3/1965, p. 119.

³⁹ Asemenea declarații trebuie privite și acceptate cu rezerva cuvenită, deoarece se știe că atunci cînd s-au aflat la guvern aceste partide au folosit nu o dată metode de guvernare care afectau desfășurarea unei vieți parlamentare normale (demisiile în alb cerute parlamentarilor național-țărăniști de Iuliu Maniu constituie un concludent exemplu). De asemenea, represiunile antimuncitorești și persecuțiile anticomuniste la care s-au datat atît guvernele național-țărăniști, cît și cele național-liberale sînt o mărturie a caracterului ciuntit al democrației promovate de aceste partide de care acum, în opoziție, făceau atîta caz.

⁴⁰ *Dreptatea*, nr. 3064 din 6 februarie 1938.

⁴¹ *Ibidem*, nr. 3039 din 6 ianuarie 1938.

Carol al II-lea și pentru respectarea principiului conform căruia regele domnește și nu guvernează⁴².

Conducătorii Partidului Național-Țărănesc și ai Partidului Național-Liberal declarau că regele nu trebuie să-și ia răspunderea asupra problemelor politice, deoarece coroana avea întotdeauna nevoie de acoperire. În concepția lor, contactul între tron și națiune putea fi asigurat numai prin mijlocirea partidelor politice, care, numai ele, trebuie să poarte răspunderea actelor de guvernare. În același timp, liderii național-țărăniști și liberali considerau partidele politice ca o supapă de siguranță a regimului burghez.

Deși conducătorii Partidului Național-Țărănesc și ai Partidului Național-Liberal se pronunțau împotriva instaurării dictaturii regale, pentru respectarea normelor constituționale și a regimului parlamentar existent, ei s-au limitat la o atitudine protestatară, manifestată mai ales prin discursuri și articole în gazete, nepropunându-și să organizeze o rezistență activă împotriva planurilor dictatoriale, deoarece se temeau să facă apel la mase.

Cu toate că între Partidul Național-Liberal și Partidul Național-Țărănesc erau numeroase puncte convergente, datorită mai ales rivalităților personale, nu s-a putut realiza o acțiune comună, coordonată a celor două partide împotriva pericolului instaurării unei dictaturi personale sau fasciste. La adâncirea divergențelor a contribuit și faptul că polemica din timpul campaniei electorale dintre liberali și național-țărăniști se prelungea.

Partidul Național-Țărănesc își îndrepta atacurile mai ales împotriva lui Gh. Tătărașcu întrucât, atunci când s-a aflat în fruntea guvernului, „a permis toate manifestările care au pregătit și generalizat atmosfera și spiritul de astăzi, care amenință atât de grav și de cumplit însăși ființa statului român”⁴³. Partidul Național-Țărănesc critica pe Gh. Tătărașcu pentru folosirea la guvern a unor practici neconstituționale și pentru că, mai ales în ultima perioadă, transformase cabinetul său într-un guvern personal al regelui. În legătură cu poziția Partidului Național-Liberal față de Garda de fier, organul de presă al Partidului Național-Țărănesc declara: „Dacă cineva în această țară n-are voie să strige contra legionarilor, aceia sînt liberalii. Au utilizat Garda pentru motive de manevră guvernamentală”⁴⁴. Dreptatea, din 5 februarie 1938 scria sub titlul *Marele vinovat: Partidul Național-Liberal*: „Guvernarea liberală este aceea care, avînd la dispoziție o cenzură discreționară, a lăsat să se creeze în țară o atmosferă de ură și de instigație, sprijinită

⁴² Vezi Al. Gh. Savu, *Carol al II-lea și partidele politice burghezo-moșierești (1930—1937)*, în *Studii. Revistă de istorie*, nr. 2/1967.

⁴³ *Dreptatea*, nr. 3063 din 5 februarie 1938.

⁴⁴ *Ibidem*.

de sisteme și tactice împrumutate din afară și care implicau o schimbare în orientarea politică a țării".

La rîndul lor, conducătorii Partidului Național-Liberal atacau Partidul Național-Țărănesc în primul rînd pentru că încheiasă pactul de neagresiune cu Garda de fier, dînd prin aceasta o lovitură mișcării democratice și încurajînd forțele dictatoriale⁴⁵. Conducătorii Partidului Național-Liberal susțineau că ascensiunea rapidă din ultimul timp a Gărzii de fier și creșterea pericolului mișcării legionare se datorau mai ales atitudinii lui Iuliu Maniu.

Această polemică a durat pînă la începutul lunii februarie, cînd frunzașii celor două partide, dîndu-și seama de pericolul iminent al Gărzii de fier, au trecut pe plan secundar contradicțiile dintre ei în vederea evitării dictaturii legionare.

Încă înainte de anunțarea rezultatelor scrutinului din 20 decembrie 1937, Corneliu Zelea Codreanu a adresat o circulară către cuiburile legionare prin care cerea gardiștilor să se considere mobilizați de îndată după sfîrșitul alegerilor, oricare ar fi rezultatul acestora, și gata de plecare la primul ordin⁴⁶.

Apoi — spre sfîrșitul lunii ianuarie — Garda de fier a trecut la o politică de sprijinire a guvernului Goga-Cuza, șeful mișcării legionare declarînd: „Eu găsesc de datoria mea să susțin actualul guvern naționalist și să nu-i fac nici un fel de piedică”⁴⁷.

Probabil că această evoluție a atitudinii Gărzii de fier față de guvern era în funcție și de mersul tratativelor dintre „căpitan” și O. Goga în vederea realizării unui cartel electoral⁴⁸. La inițierea acestor discuții se pare că o contribuție a avut și oficiosul de politică externă al Partidului Național-Socialist din Germania, precum și generalul I. Antonescu (care păstra bune relații atît cu O. Goga cît și cu Corneliu Zelea Codreanu)⁴⁹.

La sfîrșitul lunii ianuarie 1938, șeful Gărzii de fier exprima motivul sprijinirii guvernului Goga-Cuza de către legionari: „să facă el cît poate. Restul îl vom face noi”⁵⁰. În campania electorală, Garda de fier era hotărîtă să acționeze cu energie pentru a cucerii puterea politică. Conducătorul mișcării legionare declara: „Mie îmi convin alegerile, pentru că legionarii sînt neobosiți și vor da bătălia avînd ca țintă de atins: dublarea voturilor”⁵¹. Gardiștii își exprimau convingerea că vor

⁴⁵ *Viitorul*, nr. 8997 din 4 ianuarie 1938.

⁴⁶ C. Argetoianu, *op. cit.*, dos. 8625, fila 3047.

⁴⁷ *Arh. ist. centr. a st.*, fond, Casa Regală, dos. 58/1936, fila 38.

⁴⁸ *Ibidem*, dos. 33/1938, fila 825.

⁴⁹ Andreas Hillgruber, *Hitler, König Karol und Marschall Antonescu*, Weisbaden, 1954, p. 16.

⁵⁰ *Cuvîntul*, nr. 3126 din 27 ianuarie 1938.

⁵¹ *Arh. ist. centr. a st.*, fond, *Mîn. Propagandei*, dos. 382/1938, fila 71; vezi și *Buna vestire*, nr. 263 din 15 ianuarie 1938.

obține în apropiatele alegeri parlamentare „un succes desăvârșit”⁵².

În vederea atingerii acestui țel legionarii desfășurau o intensă campanie, împletind demagogia socială cu misticismul, naționalismul și anticomunismul. Cerind voturile cetățenilor, Garda de fier nu prezenta alegătorilor un program politic încheiat, deoarece, așa cum se exprimau apologeții mișcării legionare, „Codreanu nu crede în programe”⁵³. Legionarii promiteau că odată ajunși la putere vor confisca „pogoanele și averile acumulate în mod necinstit”⁵⁴, făceau o mare demagogie cu lozincile „omul și pogonul” și „sufletul și hectarul”⁵⁵. În același timp, arma de bază a legionarilor — teroarea — era folosită pe scară tot mai largă.

În această perioadă Corneliu Zelea Codreanu a făcut repetate declarații prin care-și arăta hotărîrea ca, odată ajuns la guvern, să schimbe orientarea politicii externe a României, direcționînd-o spre axa Berlin—Roma⁵⁶.

Amenințarea cu schimbarea orientării politicii externe țării, cu aruncarea României în brațele Germaniei hitleriste și introducerea unei dictaturi fascist-teroriste, care ar fi dat frîu liber spiritului răzbunător al legionarilor, au îngrijorat profund nu numai partidele și organizațiile democratice, dar și pe conducătorii Partidului Național-Țărănesc și pe cei ai Partidului Național Liberal.

Partidul Național-Liberal a avut o atitudine mai energică de condamnare a Gărzii de fier și a politicii sale. Încă la 1 ianuarie 1938, oficiosul liberal *Viitorul*, luînd poziție împotriva declarațiilor de politică externă făcute de Corneliu Zelea Codreanu, scria: „Politica noastră externă, așa cum a fost cristalizată în perioada de după război, este concluzia unei experiențe istorice, a intereselor noastre permanente ca neam și a necesităților noastre de pace și unitate națională”⁵⁷. Șeful Partidului Național-Liberal cerea partizanilor săi să desfășoare o muncă susținută „pentru luminarea alegătorilor în vederea alegerilor și înlăturarea partidelor care, neavînd nimic de arătat din realizările lor, se mărginesc să facă făgăduieli demagogice”⁵⁸. Pentru oricine era evident că această „campanie de luminare” era îndreptată împotriva Gărzii de fier.

Dacă în cursul lunii ianuarie atacul Partidului Național-Liberal împotriva Gărzii de fier îmbracă o formă oarecum voalată, încă din prima zi a lunii februarie 1938, în fața agresivității Gărzii de fier, condu-

⁵² *Adevărul în procesul lui Corneliu Zelea Codreanu*, 1940, p. 229.

⁵³ Lorenzo Baracchi Tua, *Garda de fier*, București, (f.a.), p. 109; I. Banea, *Ce este și ce vrea mișcarea legionară*, Sibiu, 1937, p. 36.

⁵⁴ *Buna vestire*, nr. 273 din 28 ianuarie 1938.

⁵⁵ *Arh. Ist. centr. a st., fond Casa Regală*, dos. 2/1938, fila 4; N. Iorga, *Memorii*, vol. VII, București, 1939, p. 453.

⁵⁶ *Cuvîntul*, nr. 3126 din 27 ianuarie 1938.

⁵⁷ *Viitorul*, nr. 8996 din 1 ianuarie 1938.

⁵⁸ *Ibidem*, nr. 9009 din 19 ianuarie 1938.

cătorii naționali-liberali au luat o atitudine deschisă, energică, uneori vehementă, împotriva legionarilor. La 1 februarie 1938, oficiosul Partidului Național Liberal publica articolul de fond intitulat „*Totul pentru țară*”, un pericol pentru liniștea și siguranța statului, în care sublinia că Garda de fier „și-a înscris actul de botez în viața publică prin o crimă”. Articolul preciza că „viața noastră politică, oricât de agitată și pasionantă ar fi fost, nu a dat încă, pînă la apariția Gărzii de fier, pilda suprimării prin singe a adversarului”. Demascînd metodele teroriste utilizate de Garda de fier și caracterul demagogic al propagandei ce o desfășura, arătînd primejdia succesului în alegeri a acestei organizații, articolul conchidea că victoria legionarilor „ar aduce țara la pieire”⁵⁹.

Continuînd apriga campanie antilegionară, la 4 februarie 1938 *Viitorul* publica articolul intitulat semnificativ *România, teatrul viitorului război european?* în care se arată că intrarea țării noastre în orbita Germaniei hitleriste și a Italiei fasciste — cerută de Garda de fier — ar reprezenta un mare pericol pentru unitatea și integritatea națională, „o gravă primejdie pentru statul național”. Manifestul electoral al Partidului Național-Liberal, publicat la 6 februarie 1938, accentua din nou necesitatea unei politici care „să apere pacea, integritatea granițelor și independența economică a României (...) Mica Înțelegere, Înțelegerea Balcanică, Polonia, Franța, Marea Britanie, Societatea Națiunilor rămîn mai departe stîlpii de rezim ai politicii noastre externe”⁶⁰.

La 8 februarie, președintele Partidului Național-Liberal a dat un interviu, republicat la 10 februarie, în cadrul căruia făcea un istoric al mișcării legionare, scoțînd în evidență faptul că drumul acestei organizații era presărat cu acțiuni sîngeroase și omoruri, că Garda de fier reprezenta un pericol pentru ființa națională a statului român, deoarece, prin ralierea la axa Berlin—Roma, România, izolată și slăbită, ar deveni mîine teatrul marelui război”⁶¹. După ce recunoștea că „Din nenorocire s-a făcut prea multă tăcere asupra actelor și faptelor, precum și asupra scopurilor și persoanelor” ce conduceau Garda de fier, șeful Partidului Național-Liberal declara că făcînd apel la toți patrioții, „așteptăm vremea ca spiritele să fie deșteptate și ca bătăile inimii țării noastre să-și recapete ritmul normal”⁶².

Declarațiile lui C. I. C. Brătianu exprimau poziția Partidului Național-Liberal față de principalele probleme interne și internaționale. Ele evidențiază caracterul limitat al opoziției față de pericolul Gărzii de fier, întrucît liberalii nu puneau nici un moment chestiunea organizării maselor împotriva pericolului fascist.

⁵⁹ *Ibidem*, nr. 9018 din 1 februarie 1938.

⁶⁰ *Ibidem*, nr. 9024 din 6 februarie 1938.

⁶¹ *Ibidem*.

⁶² *Ibidem*.

Poziția Partidului Național-Țărănesc în perioada 20 decembrie 1937—10 februarie 1938 față de Garda de fier a cunoscut o evoluție semnificativă. După semnarea pactului de neagresiune din noiembrie 1937, Partidul Național-Țărănesc a evitat să ia o atitudine energică, publică, împotriva Gărzii de fier. Această linie politică a fost impusă în special de Iuliu Maniu, care după alegerile parlamentare din decembrie 1937, nutrea speranța reînnoirii pactului de neagresiune cu prilejul alegerilor anunțate pentru luna martie⁶³. În concepția președintelui Partidului Național-Țărănesc, noul pact trebuia să aibă rolul de a înfringe guvernul Goga-Cuza și de a bara drumul dictaturii regale, considerată a fi pericolul principal. În acest scop, la 30 decembrie 1937, Iuliu Maniu a făcut o vizită fruntașului legionar Gerota (în casa căruia se semnase în noiembrie pactul de neagresiune) rugându-l să transmită lui Corneliu Zelea Codreanu (care se afla la Predeal) dorința de a-l întâlni⁶⁴. La începutul lunii ianuarie, președintele Partidului Național-Țărănesc a avut o întrevedere cu șeful Gărzii de fier, felicitându-se reciproc pentru respectarea loială a pactului de neagresiune în timpul alegerilor parlamentare din decembrie 1937⁶⁵.

La 17 ianuarie Iuliu Maniu s-a întâlnit din nou cu „căpitanul” și au discutat problema încheierii unui pact de neagresiune împotriva guvernului Goga-Cuza⁶⁶. Președintele Partidului Național-Țărănesc era convins la începutul lunii ianuarie 1938 că principalul pericol era guvernul Goga-Cuza, care pregătea terenul instaurării dictaturii regale, și de aceea, susținea el, o victorie electorală a Partidului Național-Creștin trebuia evitată.

Treptat însă, Iuliu Maniu și-a dat seama că Garda de fier nu se mai mulțumea cu rolul de organizație politică de mîna a doua, ci urmărea să obțină pentru ea însăși puterea. Într-adevăr, paralel cu o extrem de intensă campanie demagogică, legionarii făceau intense pregătiri în vederea preluării prin forță a conducerii guvernului, se dedau la amenințări nedismulate.

La 13 ianuarie 1938 Garda de fier a înființat „Corpul militar Moța-Marin”⁶⁷ a cărui deviză era „Gata de moarte”, iar la 4 februarie a întemeiat „Corpul legionar al foștilor militari”⁶⁸; aceste organizații paramilitare aveau menirea de a impune prin forță venirea legionarilor la cîrma țării. Convinși de apropiata cucerire a puterii politice, conducătorii Gărzii de fier au creat comisii de studiu pentru organi-

⁶³ Arh. ist. centr. a st., fond, Casa Regală, dos. 37/1937, fila 4.

⁶⁴ Ibidem, fila 5.

⁶⁵ Buna vestire, nr. 257 din 8 ianuarie 1938.

⁶⁶ Arh. centr. ist. a st., fond, Casa Regală, dos. 33/1938, filele 322, 338; Lumea românească din 23 ianuarie 1938.

⁶⁷ Buna vestire, nr. 263 din 15 ianuarie 1938.

⁶⁸ Ibidem, nr. 281 din 6 februarie 1938.

zarea ministerelor și pentru elaborarea proiectului Constituției legionare a României⁶⁹.

Pregătindu-și terenul pentru o apropiată guvernare legionară, Garda de fier se pronunța tot mai energic împotriva democrației, a parlamentarismului și a partidelor politice. În manifestele sale, Garda de fier susținea că țara „suferă de robia netrebnicilor, care au condus-o și o conduc mișelește”⁷⁰, declara că ziua „judecății” era aproape. În marșurile lor de propagandă, care nu mai conteneau, legionarii fredonau „... Dar vom plăti, dar vom plăti / Dar vom plăti noi tuturor / ... Și vouă liberalilor / Și vouă țărăniștilor / Și tuturor partidelor / ... Vă vom ucide ca pe ciini / Unul nu va scăpa din mâini”⁷¹. Spiritul răzbunător al legionarilor, apelul la instinctele primare erau tot mai mult incitate.

Asemenea activități și declarații ale conducătorilor Gărzii de fier au avut o considerabilă influență asupra tuturor cercurilor burgheze antilegionare, care, simțindu-se amenințate, au lăsat pe plan secundar divergențele care le despărțeau și au căutat o apropiere reciprocă.

Știrea privind tratativele secrete care aveau loc între șeful guvernului și „căpitan” a constituit desigur un element important în schimbarea atitudinii lui Iuliu Maniu față de Garda de fier. De asemenea, un rol de seamă au avut acei frunțași ai Partidului Național-Țărănesc (V. Madgearu, dr. N. Lupu, M. Costăchescu) care acceptaseră dar nu susținuseră pactul de neagresiune⁷² și care exercitau presiuni tot mai puternice asupra lui Iuliu Maniu pentru a renunța la legăturile cu Corneliu Zelea Codreanu și a rupe tăcerea impusă partidului în ce privește pericolul Gărzii de fier.

În fața declarațiilor repetate de politică externă făcute de Corneliu Zelea Codreanu, a agresivității și pericolului evident al mișcării legionare, conducerea Partidului Național-Țărănesc a luat, în a doua jumătate a lunii ianuarie, o atitudine deschisă împotriva Gărzii de fier. La 23 ianuarie 1938, în cadrul unei întruniri publice din București, d-rul N. Lupu, după ce a demascat metodele și demagogia Gărzii de fier, a condamnat politica prohitleristă promovată de legionari, declarând că „nemții au nevoie nu de dragostea noastră, ci de teritoriul și petrolul nostru pentru războiul contra Rusiei”⁷³.

Programul de politică externă al Partidului Național-Țărănesc se deosebea substanțial de cel al Gărzii de fier. În manifestul către țară al acestui partid, publicat la 27 ianuarie 1938, se arăta: „Politica externă a României trebuie să fie neșovăielnică, pentru că integritatea frontierelor noastre naționale ne impune să avem prietenii puternice și

⁶⁹ Cuvîntul, nr. 3130 din 31 ianuarie 1938.

⁷⁰ Arh. st. P. Neamț, fond, Pref. jud. Neamț, dos. 58/1937 (nepaginat).

⁷¹ Ibidem, fond, Trib. jud. Neamț, dos. 2361/1936 (nepaginat).

⁷² Arhiva C.C. al P.C.R., fond. 1, dos. 210, fila 313.

⁷³ Arh. ist. centr. a st., fond, Casa Regală, dos. 32/1937, fila 2.

constante. Pentru aceste motive, Partidul Național-Țărănesc, animat în primul rînd de considerațiunea de a păstra hotarele existente, afirmă din nou necesitatea unei politici externe clare și consecvente, alături de marile democrații apusene, Mica Înțelegere, Înțelegerea Balcanică și Polonia, stabilirea celor mai bune raporturi cu toți vecinii, și-și păstrează atașamentul său față de Societatea Națiunilor pentru salvarea păcii, în cadrul securității colective⁷⁴.

Ieșind din echivoc și arătînd că pactul de neagresiune cu Garda de fier nu mai există⁷⁵, Iuliu Maniu a rostit un discurs la 27 ianuarie 1938 în orașul Cluj, luînd atitudine deschisă împotriva lui Corneliu Zelea Codreanu: „Sînt adînc întristat că pe chestiuni atît de mari, cum e aceea a democrației și a politicii externe franco-engleze, sînt în categorică contrarietate cu domnia sa”⁷⁶. Continuînd pe această linie, șeful Partidului Național-Țărănesc a declarat că „Este direct criminal acel român care, direct sau indirect, vrea să ducă politica externă a României în orbita politicii germane”⁷⁷.

Pe măsura creșterii agresivității Gărzii de fier, atacurile Partidului Național-Țărănesc împotriva legionarilor au devenit mai vehemente. Pe acest teren, se constată un proces de apropiere a pozițiilor Partidului Național-Țărănesc de cele ale Partidului Național-Liberal⁷⁸. S-au creat chiar premisele unei activități comune a celor două partide. S-a ajuns pînă la organizarea unei întâlniri între Iuliu Maniu și C. I. C. Brătianu, la 6 februarie 1938⁷⁹ în urma căreia s-a produs o ameliorare a raporturilor între Partidul Național-Țărănesc și Partidul Național-Liberal. De asemenea, după această dată, atitudinea celor doi șefi de partide împotriva Gărzii de fier a devenit mai fermă⁸⁰.

Constatînd că primejdia Gărzii de fier crescuse considerabil, și nefiind convinși că prin propriile forțe ar putea să evite instaurarea dictaturii legionare, Iuliu Maniu și Dinu Brătianu au hotărît să se adreseze regelui pentru a pune capăt pericolului legionar. La 6 februarie 1938, Armand Călinescu nota o discuție cu Ernest Urdăreanu, mareșalul palatului: „Îmi adaugă în treacăt că Maniu a depus un memoriu contra Gărzii și Dinu Brătianu a cerut audiență asupra situației”⁸¹. Șeful Partidului Național-Țărănesc susținea necesitatea reîntoarcerii la viața parlamentară și considera că numai partidul său putea restabili ordinea

⁷⁴ Dreptatea, nr. 3055 din 27 ianuarie 1938.

⁷⁵ Arh. ist. centr. a st., fond, Casa Regală, dos. 23/1938, fila 1004.

⁷⁶ Dreptatea, nr. 3057 din 29 ianuarie 1938

⁷⁷ Ibidem.

⁷⁸ Al. Gh. Savu, *Dictatura regală (1938—1940)*, Editura politică, București, 1970, p. 143.

⁷⁹ Arh. ist. centr. a st., fond, Casa Regală, dos. 33/1938, fila 1037.

⁸⁰ Ibidem, dos. 23/1938, filele 1003, 1033.

⁸¹ Armand Călinescu, *Memorii-notițe*, în *Arhiva C.C. al P.C.R.*, fond. 104, dos. 10012, fila 66.

în țară. Referindu-se la pericolul Gărzii de fier, Iuliu Maniu cerea regelui „să avizeze luarea măsurilor necesare”⁸². În cadrul audienței din ziua de 8 februarie⁸³, șeful Partidului Național-Liberal a susținut cunoscutele sale convingeri privind regimul politic, dar a recunoscut necesitatea și chiar a cerut un guvern de „concentrare națională” care să „pacifice spiritele” și să restabilească ordinea⁸⁴.

Cuprinși de panică, neavînd curaj să apeleze la mase, pentru că se temeau de ele, liderii Partidului Național-Țărănesc și ai Partidului Național-Liberal aveau de ales între dictatura legionară și dictatura regală. C. Argetoianu afirma că șefii național-țărăniști și cei liberali „erau gata (cu toată rezerva preferințelor lor) să sprijine orice formulă a regelui, numai să-i scape de alegeri și de Garda de fier”⁸⁵. Într-adevăr, la începutul lunii februarie 1938 liderii partidelor „istorice” erau gata să accepte instaurarea dictaturii regale pentru restabilirea ordinei și lichidarea pericolului Gărzii de fier.

Teama oamenilor politici apropiați camarilei regale față de pericolul Gărzii de fier era tot atît de mare. Într-o audiență, la 31 ianuarie 1938, Armand Călinescu declara regelui: „Triumful ei (al Gărzii de fier — n.n.) ar fi sigur o catastrofă pentru stat”⁸⁶.

În aceste condiții, regele Carol al II-lea a socotit că a sosit momentul realizării marelui său vis, manifestat în repetate rînduri: instaurarea propriei sale dictaturi. Hotărîrea regelui a fost precipitată de faptul că O. Goga, nemulțumit cu rolul de instrument docil al lui Carol al II-lea, activa intens pentru cîștigarea alegerilor parlamentare din 2 martie și, pentru atingerea acestui scop, purta tratative secrete cu șeful Gărzii de fier în vederea unui cartel electoral.

Agravarea situației economice și politice, atmosfera de nesiguranță ce cuprinsese largi categorii sociale, incapacitatea guvernului de a menține ordinea în țară, constituiau tot atîtea argumente în favoarea regelui Carol al II-lea pentru a impune concedierea lui O. Goga. Regele se putea erija în singurul salvator al regimului burghez, susținînd că și ultima experiență de a guverna prin intermediul unui partid politic nu se dovedise viabilă. Convins că nu va avea de înfruntat o reală rezistență din partea principalelor partide burgheze, Carol al II-lea a demis la 10 februarie guvernul Goga-Cuza. În după-amiaza aceleiași zile, regele a organizat consultări cu foștii prim-miniștri și unii șefi de partide politice.

⁸² *România nouă*, nr. 29 din 11 februarie 1938.

⁸³ *Arh. ist. centr., a st.*, fond, *Ministerul Propagandei*, dos. 379/1938, fila 89.

⁸⁴ C. Argetoianu, *op. cit.*, f. 3368.

⁸⁵ *Ibidem*, dos. 8626, fila 3435.

⁸⁶ Armand Călinescu, *Memorii-notițe*, loc. cit., dos. 10011, fila 9.

În cadrul acestor audiențe, C. Argetoianu s-a arătat bucuros deoarece, în sfârșit, regele a hotărât să-i aplice programul⁸⁷. Al. Averescu a declarat că se pune la dispoziția regelui pentru restabilirea ordinii în țară⁸⁸, iar N. Iorga aprecia că datoria tuturor în acele împrejurări era „să asculte”⁸⁹. C. I. C. Brătianu a acceptat, la insistența regelui, intrarea lui Gh. Tătărăscu, dr. C. Angelescu și A. Văitoianu — foști prim-miniștri liberali — în guvernul pe care Carol al II-lea se hotărâse să-l creeze⁹⁰. Iuliu Maniu — care nu mai fusese în audiență la rege din anul 1933 — și-a exprimat convingerea că numai Partidul Național-Tărănesc era în măsură să-și asume răspunderea guvernării, declarând că regimul parlamentar și constituțional existent nu trebuie schimbat; cu același prilej el s-a pronunțat împotriva dictaturii⁹¹. Cu toate insistențele lui Carol al II-lea, Iuliu Maniu a refuzat să-și dea consimțământul la intrarea unor fruntași ai Partidului Național-Tărănesc în guvernul de „personalități” prezidat de patriarhul Miron Cristea⁹², însă a promis să nu facă dificultăți noului regim.

În noaptea de 10 februarie 1938 guvernul dictaturii regale a depus jurământul. Imediat, regele a citit miniștrilor manifestul către țară. Immediat, regele a citit miniștrilor manifestul către țară. Semnificativ pentru noua formă de conducere întronată de rege este următoarea explicație dată de Carol al II-lea: „Nu vi-l citesc ca să-l supun discuției d-voastră; mi-am luat răspunderea gestului pe care-l fac, îmi iau și răspunderea anunțării lui. Voi primi și voi cere chiar unele sugestii în ce privește formula anumitor pasagii — dar asupra *fondului* nu admit nici o discuție”⁹³.

Dictatura regală s-a instaurat în condițiile crizei regimului politic de la sfârșitul anului 1937 și începutul lui 1938, a pericolului Gărzii de fier — care amenința cu schimbarea orientării politice externe a României și cu introducerea în țară a unui regim terorist-fascist —, a lipsei unui puternic front antifascist și antidictatorial — ca urmare a sabotării de către liderii Partidului Național-Tărănesc și ai Partidului Național-Liberal a propunerilor Partidului Comunist Român pentru salvarea regimului parlamentar și a democrației.

Iuliu Maniu, acceptând să poarte tratative cu reprezentanții Partidului Comunist Român în vederea unui front comun al forțelor democratice, făcea totul pentru a lungi discuțiile, evitând să-și ia un anga-

⁸⁷ C. Argetoianu, *op. cit.*, fila 3426.

⁸⁸ *Buna vestire*, nr. 286 din 12 februarie 1938.

⁸⁹ *Neamul românesc*, nr. 32 din 12 februarie 1938.

⁹⁰ *Lumea românească*, nr. 253 din 12 februarie 1938.

⁹¹ *Cuvîntul*, nr. 3141 din 12 februarie 1938.

⁹² *Dreptatea*, nr. 3068 din 11 februarie 1938.

⁹³ C. Argetoianu, *op. cit.*, dos, 8626, fila 3443.

jament concret⁹⁴. Pe de altă parte, Partidul Național-Liberal a refuzat orice discuție cu Partidul Comunist Român sau cu Uniunea Democratică, iar *Viitorul* a publicat în această perioadă numeroase articole anticomuniste⁹⁵.

Desigur, nici C. I. C. Brătianu și nici, mai ales, Iuliu Maniu n-au acceptat cu bucurie instaurarea dictaturii regale, iar afirmația — cuprinsă în unele studii — conform căreia șefii partidelor „istorice” au sprijinit activ pe Carol al II-lea în lovitura de stat de la 10 februarie 1938, nu corespunde adevărului istoric. Aceasta nu înseamnă că liderii Partidului Național-Țărănesc și ai Partidului Național-Liberal nu au partea lor de răspundere pentru instaurarea dictaturii regale. Principala lor vină constă în faptul că au refuzat o largă colaborare cu toate forțele democratice, parlamentare, antidictatoriale și, în asemenea condiții, au acceptat dictatura regală ca o alternativă față de pericolul dictaturii legionare.

Deși se aflau în fruntea unor partide de masă, conducătorii Partidului Național-Țărănesc și ai Partidului Național-Liberal au preferat o acțiune de culise, evitând tot mai mult activitatea politică deschisă. Ei nu s-au străduit să dea un program clar de acțiune, nu au organizat lupta maselor împotriva Gărzii de fier și a dictaturii regale. Prin aceasta, ei au dezarmat membrii celor două partide și masele ce se aflau sub influența lor.

Atât Iuliu Maniu, cât și C. I. C. Brătianu au refuzat să intre în guvernul dictaturii regale. Într-un comunicat al Partidului Național-Liberal, publicat imediat după instaurarea dictaturii regale, se arată că acest partid „înțelege să nu stînjenească întru nimic acțiunea noului guvern al m.s. regelui pentru liniștea țării și restabilirea ordinei de stat”. În același comunicat se arată că „conducerea Partidului Național-Liberal ține să lămurească totodată că membrii săi care participă în guvernul condus de I. P. S.S. Patriarhul, o fac în calitate de foști sfetnici ai tronului, iar nu ca reprezentanți ai Partidului Național-Liberal”⁹⁶.

Nici o personalitate din rîndul Partidului Național-Țărănesc n-a intrat în guvernul dictaturii regale*, iar acest partid n-a dat declarație de sprijinire a regimului impus de Carol al II-lea. La 16 februarie 1938, Iuliu Maniu a trimis o scrisoare patriarhului Miron Cristea prin care-și

⁹⁴ În legătură cu activitatea P.C.R. pentru crearea unui larg front antifascist și antidictatorial vezi Gh. Ioniță, *Uniunea Democratică*, în *Studii. Revistă de istorie*, nr. 4/1967.

⁹⁵ *Viitorul*, nr. 9011 din 21 ianuarie; 9012 din 22 ianuarie; nr. 9014 din 26 ianuarie; nr. 9025 din 8 februarie 1938.

⁹⁶ *Viitorul*, nr. 9029 din 12 februarie 1938.

* Cei care au acceptat demnități în guvernele dictaturii regale au fost imediat excluși din Partidul Național-Țărănesc.

exprima dezacordul față de măsurile guvernului în fruntea căruia se afla și care era în fapt exponentul dictaturii regale⁹⁷.

În momentul instaurării dictaturii regale, liderii Partidului Național-Tărănesc și ai Partidului Național-Liberal n-au acționat, împăcându-se cu faptul îndeplinit. Ei sperau că dictatura regală, lipsită de o bază politică de masă, nu se va putea menține și, în scurtă vreme, se va reveni la regimul parlamentar în care partidele politice au rolul hotărâtor⁹⁸. Profitând de pasivitatea conducătorilor partidelor burgheze, Carol al II-lea a trecut la înfăptuirea programului său de măsuri dictatoriale, printre care și desființarea partidelor politice — inclusiv a Partidului Național-Tărănesc și a Partidului Național-Liberal — la 30 martie 1938.

**THE PROBLEM OF CREATION OF A DEMOCRATIC FRONT IN ROMANIA AND
THE ACTIVITY OF THE NATIONAL PEASANT PARTY AND OF THE NATIONAL
LIBERAL PARTY ON THE EVE OF THE SETTING UP OF THE ROYAL
DICTATORSHIP (DECEMBER 1937—FEBRUARY 1938)**

S U M M A R Y

In the parliamentary elections of December 20, 1937, none of the political parties obtained victory, so that king Charles II called to government the National Christian Party led by O. Goga. The main bourgeois parties — the National Peasant Party and the National Liberal Party — raised against the Goga-Cuza government and the decisions of Charles II to set up the royal dictatorship. But, facing the imminent danger of the Iron Guard, the intention of which was to set up a terrorist-fascist dictatorship and to throw Romania in the arms of Hitlerite Germany, the national-peasant and national-liberal leaders have accepted the setting up of the royal dictatorship in February 10, 1938. Refusing to cooperate with the consistent democratic forces, led by the Romanian Communist Party, in view of defending the parliamentary-constitutional regime, the leaders of the N.P.P. and the N.L.P. had an important responsibility for the establishment of the royal dictatorship.

⁹⁷ Biblioteca Republicii Socialiste România, *Arhiva N. Iorga, mapa XXV*, dos. varia 390—407.

⁹⁸ Stanciu Stoian, *Fazele dezvoltării țărănismului în România*, București (f.a.), p. 52.

